

A. R. P. R.

R

I

3769

L

SCURSUL

ȚINUT LA

DISCUȚIA REFORMELOR

IN ȘEDINȚA ADUNĂRII DEPUTAȚILOR
DE LA 9 IUNIE

DE

N. IORGĂ

IAȘI

—
TIPOGRAFIA „PROGRESUL”
1917.

DISCURSUL D-LUI N. IORGA

Ținut la discuția reformelor în ședința
Adunării Deputaților de la 9 Iunie.

Onorată Cameră,

Vă rog să credeți că n'aveam intenția de a vorbi și că, vorbind astăzi, îmi fac silă. Nu m'au îndemnat la aceasta atît unele afirmații ce s'au făcut și care ar trebui rectificate, pentru că lucrurile care se spun aici rămîn scrise și, mai mult sau mai puțin, o adunare e solidară pentru lucrurile ce se spun înăuntrul ei și pe care nimeni nu se ridică pentru a le releva cu contraziceri. Ci mai mult decît anume idei care au apărut în mijlocul discuțiunilor noastre, mai interesante sau mai puțin interesante, m'a făcut să ieau cuvîntul pentru cîteva momente de declarație sinceră ceia ce s'a întîmplat ieri.

Ieri ni-au venit oaspeți pe cari nu-i așteptam, dar pe cari, odată ce-i avem aici, trebuie să gîndim, să simțim și să vorbim puțin și pentru dînșii. Cînd am început războiul, noi aveam o părere ciudată: că trebuie să cucerim Ardealul, pentru ca atunci în țară să fie o viață democratică, o viață de dreptate, de iubire de oameni, de cultură populară; astăzi vin ei aici ca să ni spuie că era cu mult mai bine decît să-i așteptăm pe dînșii pentru ca ei să ni aducă aceste lucruri, să începem prin a pre-

găti puțin casa pentru ca ea să fie vrednică de primirea lor. (Aplause.)

Și, atunci cînd îi avem aici pe oamenii aceștia, cari se razimă pe viața țeranului și numai pe viața țeranului — căci aristocrația lor, dacă ar fi momentul de făcut game, aș zice că a rămas în Bucureștii ardelean din evul mediu și s'a ungu-rit și, pe cînd preoțimea lor cea mică era tot din țerani, cea mare adese ori (vă aduceți aminte de Mangra) s'a tîrit la picioarele stăpînilor, — cînd ei au fost de la început pînă la sfîrșit popor de țerani, — căpeteniile lor de oaste, cei mai aleși reprezentanți ai gîndului lor, tot ce a fost mai bun, mai curat, mai mare între dînșii fiind țerani, — îmi pare bine că este măcar iluzia unei schimbări democratice a Romăniei, a unei încercări de a face țară nouă din Romănia unei clase obosite, stoarse, incapabile de reinnoire, că Romănia aceasta, cum am zis, a clasei obosite, care și-a purtat povara și astăzi cade în genunchi supt greutatea mai mari decît oricînd, se pune la nivelul cerințelor neapărate ce se găsesc în inimile fraților noștri (Aplause) și încearcă a se face vrednică, nu numai de cucerirea Ardealului de la dușman, dar și de păstrarea Ardealului, față de conștiința populară, mîndră, curată și vitează, a acestor frați. (Aplause prelungite.)

Nu este o întîmplare că Ardelenii au venit și au stat față cu noi acolo, la statuia lui Cuza-Vodă. Aici în Iași sînt patru statui : la Miron Costin ei ar fi întîlnit toată distincțiunea cărturărească a boierimii de odinioară. Miron Logofătul scria limba lor, dar n'avea totdeauna sufletul, acela care a plătit cu capul său intrigi politice împotriva Dom-

nului, — vechiu păcat boieresc, clasa lui avînd însă atîtea virtuți încît astfel de păcate pot fi iertate și în Camera Romăniei din 1917. Dacă ar fi mers la Asachi, ar fi găsit o școală frumoasă, însuflețită de nobile idei, care nu era însă adîncă lor școală de sat, unde popa crește pe copiii țeranilor. Dacă ar fi mers la Ștefan-cel-Mare, ar fi văzut pe acela care a fost Domn nu numai peste noi toți, direct în Moldova, indirect în Muntenia, ci și peste întreaga Bucovină, și departe în Răsărit, iar, în ce privește Ardealul, cum am spus ieri, era stăpîn și pe colțul lui de către Moldova, și pe inima însăși a acestei țeri: Tîrnavele. Acolo ar fi întîlnit și ceva din spiritul democratic al timpurilor de astăzi, din acel spirit democratic care se întrupează în ființa însăși a Regelui nostru. Căci un lucru trebuie să-l știm: oricum să fie reformele care iese astăzi dintr'o lungă poveste pe care nu e momentul să o spuie nimeni și pe care nu voi fi eu acela care o voi spune, oricum s'ar înfățișa forma ultimă a acestor reforme, orice sentimente, simpatice sau antipatice, ar trezi în sufletele iubitoare de formule sau în sufletele înțeleghătoare de laturea mai practică a lucrurilor, este sigur că izvorul acestor reforme e curat ca toată iubirea pe care Domnul siliștilor romănești către unitate o are în inima sa pentru acest popor. (Aplause prelungite.)

Și, astfel, în datoria de a primi o necesitate a vremurilor, neîndestulătoare supt raportul principiilor, jignitoare poate supt raportul formei, ar trebui să se gîndească fiecare și la altceva decît la adversarii săi de ieri, pe cari îi crede că pot să fie adversarii săi de astăzi, — pe cînd atît de

mult ne vom schimba, încît mine Dumnezeu ştie cine va fi adversarul, în viltoarea prefacerii totale a vieţii noastre politice.

Ardelenii s'au dus însă dincolo, la Cuza-Vodă. Este ceva în lucrurile omeneşti care nu se poate lămuri. Noi credem că ni îndreptăm paşii după hotărîrea noastră de a alege cutare drum, şi totuşi, de la cel mai mare la cel mai mic, este ceva care ne sileşte să mergem unde nu ne-am gîndit niciodată. De ce au venit acolo, ce i-a mînat să se suie pe treptele statuii care înfăţişează şi pe Domnul Unirii şi pe al Desrobirii ţeranilor?...

Şi aceasta m'a hotărît: vîntul curat care a bătut acolo. Şi nu era vînt de duşmănie, de ură, în sufletele noastre ale tuturor. E curios cît de răpede se întoarce duşmănia după momentele mari; dar, cînd eram cu toţii acolo, acelaşi fior a trecut prin toate sufletele. N'a fost un joc, n'a fost o petrecere zădarnică aceia că s'au prins de mîna bătrîni proprietari cari, unii dintre dînşii, nu sunt măcar din vechea noastră aristocraţie, şi ţerani, miniştrii şi mulţimea, generalul şi soldatul, oameni dintr'o parte a Romînimii cu oameni din altă parte a Romînimii. Mi s'a părut că şi-au întins mîinile şi cei cari făceau mai odinioară gesturi de duşmănie şi de ură: poate că feţele nu s'au văzut, dar mîinile s'au atins, şi prin mîinile care întindeau hora Unirii celei nouă în mijlocul acestui bătrîn Iaşi, fără îndoială că, a trecut acelaşi fior de conştiinţă. Ei bine, porunci de acestea de conştiinţă le poate uita cîte unul mai uşor, dar sunt şi oameni cari le uită mai greu, şi astăzi eu mă găsesc încă supt puterea acelei nebiruite porunci care a venit din înfrăţirea înaintea visului tuturor a noastră, a

tuturora cari suntem aici, și a altor altora cari stau alături și ne țin supt judecata lor.

Să-mi dați voie, pentru că acest mare lucru transformător de suflete s'a întâmplat în Capitala Moldovei, care stringe astăzi puterile noastre, tot ceia ce a rămas din vigoarea noastră, pe care trebuie să o creștem pentru a ajunge la ce aveam înaintea, să-mi dați voie a spune câteva cuvinte apăsate, răspicate, moldovenești, în această Cameră.

Acei cari au făcut Unirea la 1859 au procedat moldovenește. Și, ca să nu se creadă că prin aceasta vreau să părtesc, în momentul cînd alte granițe stau să dispară, o parte din poporul românesc de ieri în dauna alteia, vreau să mă explic asupra cuvîntului „moldovenesc“.

La 1859, între lucrurile care s'au întâmplat la Iași și între lucrurile care s'au întâmplat la București a fost o foarte mare deosebire. Același patriotism și de o parte și de alta, aceiași pornire de a întemeia o singură țară pe temelii solide, aceiași dorință de a desrobi pe țerani, același a-dînc sentiment că un trecut s'a isprăvit, că trebuie să se înceapă, dacă se poate, cu alți oameni — și, din nenorocire, acești alți oameni n'au fost totdeauna la îndămină. Dar era o deosebire de notă: nota din 1859 de la București a fost o notă influențată mai mult de moment și stăpînită de curențe străine; a fost mai mult o reluare a formulilor politice actuale ale Franciei, pe cînd aici, în lumea aceasta îngrămădită de trecut, era mai mult tradiția care stăpînia cu desăvîrșire pe acei cari au dat României pe Kogălniceanu și pe

Vodă-Cuza. Din adîncul veacurilor românești a ieșit astfel Unirea și împroprietărirea țeranilor prin Kogălniceanu și Cuza, cari sînt două nume, dar un singur suflet, eăci în zădar s'ar încerca a se face o deosebire între Domnul cel mare și ministrul cel mare de care el avea nevoie atunci pentru a face toate acestea. (Aplause.)

Sufletul poporului întreg s'a prins în amîndoi. Ei bine, la 1864 sufletul de la 1859, întrupat în aceiași oameni, pe baza acelorăși adînci tradiții moldovenești, pline de trecut, de toată durerea lui și de generositatea, de largul sentiment de iubire frățească ce a frămîntat întregul nostru trecut, a hotărît și împroprietărirea țeranilor.

Dacă doresc ceva acestei Adunări, este ca, la votarea care va urma peste cîteva ceasuri, să se ferească, să se desfacă de acest lucru, foarte frumos în aparență, dar foarte primejdios în realitatea lucrurilor, ce este formula, care, ea, poate fi și așa și altfel, cu puțină dibăcie și meșteșug oratoric, de acest lucru care se pare într'un moment într'un fel și care, dînd cuvintelor alt înțeles decît cel obișnuit, devine apoi cu totul altfel; ca să nu se lase înrîurită de marea frumuseță înșelătoare a formulelor, ci să iea caracterul practic, real, concret al lucrurilor, să întindă brațe în stare să cuprindă în ele, nu zădărnicia unei iluzii, ci puțința roditoare a unei fapte. Să ne însuflețim, nu de spiritul sterp al unora din adunările trecutului nostru mai apropiat, ci de largul spirit de generositate, care, plecînd din elemente concrete, a dat Unirea și cea d'intîiu împroprietărire țerănească.

După acest îndemn pe care mi-am îngăduit să-l adresez și unor colegi ai miei cari au mai

mult decît vîrsta mea, și ațîția de sigur mai mult decît meritele mele în viață publică, să-mi permiteți, tocmai pentru că aceia ce spunem noi aici rămîne, — socot eu, care știu usagiul pe care-l face istoricul din lucrurile aruncate într'o discuție, — să cred că trebuie să se găsească, dacă au fost neexactități, și rectificarea lor. Țin deci să rectific două-trei idei, conducătoare pentru unii din aceia cari au vorbit aici, nu de altceva, dar ca să nu se creadă că noi cu toții am fost pătrunși de adevărul acelor lucruri sau că, de și nu eram cuprinși de această convingere, nu s'a găsit în noi energia necesară pentru a spune că aceste lucruri, oricît de frumos s'au rostit, oricît de sincer au fost crezute, cu oricîtă energie au fost apărute, nu corespund adevărului, ci, falsificînd spiritul acestor debateri, au fost lăsate deci să influențeze asupra hotărîrii pe care vom fi luat-o.

S'a spus aici mult rău de boierimea de odinioară. Îmi veți da voie ca eu, care n'am nicio legătură cu cea ce se numește boierimea astăzi și care nu văd astăzi nici partide — fiindcă, nu-i așa?, e liber fiecare să nu creadă în viața pe care și-o atribuie cutare sau cutare element dintr'un trecut care s'a încheiat; acela se simte viu, dar eu sînt privitorul care am dreptul să socot că această viață este cu totul înșelătoare; — ca eu, care nu văd încă ce vor fi în viitor partide și clase, ci mă găsesc între mormîntul unei lumi care s'a sfîrșit și între leagănul, în care nu s'a uitat încă nimeni și n'are nimeni dreptul să se uite, al unui viitor care se deschide, ca, în această situațiune favorabilă istoricului, deși poate mai puțin prielnică

omului politic, să spun că s'a făcut o foarte mare nedreptate boierimii.

O pot spune cu atît mai mult, cu cît boierimea noastră nu este astăzi un factor activ din viața națională. Boierimea cu care s'a mîndrit această țară, boierimea care a dat o strălucire împărătească acestor Domnii, care a stat, sabie creștină la dreapta Patriarhilor, stăpînind întreg Răsăritul, boierimea căreia-i datorim cultura noastră superioară întregă, până la însuși idealul care ne duce în lupta de astăzi, boierimea aceasta se găsește aproape întregă — cu excepția cite unui nume care mai plutește ici și colo — în umbra bisericilor pe care le-a ridicat, supt lespezile acoperite cu slove pline de vești de biruință, în așezămintele de bincfacere ce le-a creat. în foile letopisețelor pe care le-a scris, în toată opera de vitejie, de cultură, de vrednicie românească pe care acei oameni au însemnat-o. (Aplause călduroase.)

Nu e bine să lăsăm a se crede că am fost o națiune, de la un capăt la altul a existenței sale istorice plină de nedreptate, de apăsare, de lipsă de frăție; o națiune întunecată, fără virtuți sufletești, care, de cîte ori fulgeră la Răsărit sau la Apus, cădem în genunchi și întindem mîni rugătoare către aceste fulgere. Nu: fulgerele furtunilor, dacă le-am avut, le-am avut din elementele înseși care s'au frămîntat în viața noastră; dacă o furtună s'a lăsat, apele sale rodnice erau adunate din însuși adîncul pătruns de ploi și acoperit de zăpezi al acestui pămînt.

Țin să afirm, apărînd boierimea de odinioară, încă un lucru: că nici opera Regulamentului Organic, nici aceia de la 1864 — neîntregi, căci nu

se putea să fie altfel —, că niciuna din aceste opere nu ni-a fost dăruită de nimeni, ci, cu în-sușirile și păcatele lor, — căci așa sînt lucrurile omenești: cînd îngerii din cer vor veni, cu formulele lor absolute, vor face pe lume lucruri de care până acum n'a fost vrednică nicio societate omenească —, lucrurile acestea, așa cum le pot face oamenii, sînt ale noastre. Noi am făcut Regulamentul Organic și legea din 1864, în credința noastră sinceră și cu bunele noastre intenții, pe care a putut să le înșele o socoteală a viitorului de care atunci nu ni puteam da sama. De la noi au pornit toate aceste fapte.

Am apărut boierimea cea veche. Să nu aștepte nimeni să apăr — căci nu mai e același sentiment, nici același interes, nu mai e același glas care te chiamă neapărat pentru a rosti unele cuvinte pe care în suflet simți că trebuie să le spui — boierimea de astăzi, care nu există. De aceia trebuie să-și dea samă toată lumea cît de ușor se poate atinge cineva, cu onestitate, cu curaj, cu simț de solidaritate românească, cu înțelegerea greutăților în care ne găsim astăzi și a viitorului care ne așteaptă mîine, de această problemă a proprietății în întregime.

A, dacă ar fi boierii de odinioară; dacă numele mari din veacul al XV-lea și al XVI-lea, ale celor cari ni-au apărut țara, dacă numele acelora cari ni-ar aminti în fiecare moment paginile frumoase ale vechii noastre literaturi ar fi aici, înna-întea noastră, dacă acești oameni, rătăciți cumva, ar vorbi de interese de-ale lor care să nu fie interesul tuturor, o ce greu ni-ar fi să luptăm cu trecutul nostru întreg! Ce greu ni-ar fi să în-

fruntăm numele acestea din care nu este unul care să nu strige ca biruitoare trâmbițe de războiu! Dar ce sînt numele care represintă astăzi marea proprietate, cu foarte puține și laudabile excepții, — cu atît mai laudabile, cu cît sacrifică mai mult, și cu atît mai nobile, cu cît în dosul acestui sacrificiu nu este nicio revenire, nicio altă intenție decît a sacrificiului însuși și nicio dorință de a tulbura solidaritatea națională la care au declarat că înțeleg a contribui! Da, față de această nouă proprietate, cu nume nouă, situația noastră este cu mult mai liberă.

Ne-am închina încă la o mare proprietate: la aceia care ar fi făcut ce a făcut marea proprietate în Franța, de care ni se vorbește adese ori, și care, afară de casuri izolate, s'a alcătuit întregă din munca țerănească strînsă într'un veac și mai bine pe basa împărțirii de pămînt silnice, îndeplinită la sfărîmarea vechiului regim prin Revoluția cea mare. O da, dacă ar fi vorba de această proprietate mare, strînsă din generație în generație prin muncă împreunată cu jertfă, iarăși ce greu ni-ar fi să ne atingem de dînsa! Dar știm foarte bine că, afară de cîteva mari familii care și-au păstrat moșiile, afară de cîtiva cari prin îndărătnică muncă s'au ridicat în mijlocul țeranilor și au devenit „boierii“ acestei țeri, restul mării proprietăți este un simplu departament al vieții publice dominate de politicianism. Boierii de odinioară se ridicau de la moșie ca să ajungă lîngă Domn: această închipuită boierime s'a ridicat de la oficiile publice și situațiile favorisate ale politicianismului pentru a ajunge la pămînt. (Aplause.)

Nu, domnilor, nu trebuie să amestecăm situații atît de deosebite. Și aș mai spune un lucru. Se

vorbește de legătura sufletească dintre proprietar și pământul lui. Dar această legătură, chiar în cazul marilor familii, se presintă cu totul altfel. Iată cum se purta de fapt boierul de odinioară: creștea acasă la dînsul pe copiii lui, în țara lui, în casa lui, pe ogorul lui, lângă biserica lui; era o transmisiune de suflet neîntreruptă din generație în generație; fiecare, an de an, prindea mai mult dragostea zidurilor vechi și a brazdei nouă; o clipă măcar această unitate a marilor familii pe același pământ n'a fost întreruptă. Dar azi, chiar în familiile vechi, la mijloc, între tată și fiu, sînt studiile făcute în străinătate, este cultura cu totul străină de rosturile noastre sufletești, este o viață de oraș care numai cîteva luni de zile reține la țară. Și atunci pot să zic: nici măcar în această măsură mai mică nu ne găsim înnaintea dificultăților morale ale proprietății mari, ci ne găsim în fața unei forme create de o viață politică la care renunțăm.

Căci cred că nu este unul singur care să aibă curajul de a spune aici, înnaintea tuturor, după dezastrul de pe urma căruia suferim, după ruinele grozave din jurul nostru și după ruinele și mai grozave din sufletul nostru însuși, de a spune că are intenția de a păstra, și în cel mai mic element al său, un trecut care adese ori desonorează desvoltarea istorică a acestui neam pe acest pământ. Și, atunci, dacă lucrurile sînt așa, și nimeni n'o poate țagădui, dați-mi voie să mai apăr încă odată, ca și la început, dar supt alt raport, pe oamenii acelei lumi care a dispărut și care are și dreptul la tot respectul nostru.

Da, în 1830, boierii cari s'au adunat ca să dea Regulamentul Organic n'au stat în genunchi nici

înnaintea Puterii suzerane, nici înnaintea Puterii protectoare, ci s'au plecat înnaintea necesităților inevitabile ale momentului, le-au primit și au făcut prin trudă îndelungată, cu toată cinstea sufletului lor și cu tot devotamentul unor oameni adînc muncitori, au făcut, zic, vorbind puțin și gîndind mult, adunîndu-se des pentru a schimba gînduri cernute îndelung în mintea lor, o operă care corespundea dorinții mai multor generații. S'a dat țeranului mai puțin decît trebuia, s'a dat în *realitate* mai puțin decît trebuia — și, fiindcă s'a spus cuvîntul de „eleganță“, în „zilele de muncă“ de atunci, cuprinzînd fiecare o săptămînă și mai bine, ei au fost mai „eleganți“ decît noi în acest moment, și, cînd și „eleganța“ lor este superioară „eleganței“ noastre, poate că nu era bine să-i înfruntăm cu atîta asprime. Și tot așa cei de la 1864 *au profitat* numai de o constelație favorabilă în vecinătatea lor, de un Împărat plin de iubire pentru libertatea omenească și pentru nația în fruntea căreia stătea, ca să desrobească pe țerani; dar nu din cauza acestui fapt străin s'a îndeplinit la 1864 de Vodă Cuza și de Kogălniceanu desrobirea țeranului.

Eu zic: „desrobire“. Oricît s'ar fi creat în urmă o stare de lucruri favorabilă proprietății absolute, de drept roman, cum n'a existat înnainte, eu zic totuși faptului de la 1864: „desrobire“. Dacă n'ar fi fost un lucru mare, n'ar fi trebuit ca un Domn cinstit să calce pe inima lui, să sfărâme legalitatea pentru a putea să înfăptuiască dreptatea. Dacă ar fi fost lucru așa de ușor, se găsia o Cameră și la 1864, care să-l primească. Cine a străbătut desbaterile de atunci, întrînd în contact cu fantomele rele, de ură, de îndărătnicie, de răpa-

rețã menținere a unor drepturi care trebuiau pãrãsite, acela știe și cît de greu și cît de necesar a fost actul ilegal al lui Cuza-Vodã, la 1864.

Și acum, dupã aceste cîteva cuvinte care vor fi fost mai lungi poate decît restul expunerii mele, vin la ceva mai apropiat de gîndul nostru de astãzi: anume la hotãrirea aceia care s'a sbãtut în sufletul fiecãruia din noi cu privire la actul de aprobare sau desaprobarie a reformelor de astãzi.

Onorată Camerã, sînt multe feluri de a presinta o chestiune, de a o înțelege, de a o lãmuri spre a o înfãțișa apoi altuia. Este un fel care strãbate prin personalitatea și interesul fiecãruia la chestiune și un alt fel, care, înlãturînd personalitatea fiecãruia, rãsbate imediat în însuși miezul acestei chestiuni. Dacă luãm chestiunea drepturilor electorale și de stãpînire a pãmîntului ale țeranilor astãzi prin laturea personalã, a noastrã, nu ne vom înțelege niciodatã, fiindcã nu vom pricepe nici unii, nici alții, cei ce sînt de ieri și cei ce vor sã fie de mîine, un lucru elementar: cã între trecutul care s'a nãruit și între viitorul care n'a apãrut încã, trecut plin de amintiri care sînt une ori rele, viitor plin de lucruri care nu s'au deslușit încã, existã un prezent, și noi trãim în acest prezent, care, ca orice prezent este îngust, ca orice prezent este fãrã perspectivã, dar cere, orice s'ar întîmpla, înfãptuirea imediatã a unui lucru, întreg sau neîntreg.

Și, privind chestiunea în ea însãși, în margemile ei înguste de timp, trebuie sã ajungem la o pãrere, care s'a exprimat aici și de alții, cu aceiași silințã dureroasã de a înlãtura de la dînșii bãnuiala cã au cedat altor motive decît supunerii la

o necesitate pe care nu ei au creat-o, pe care nu ei sînt în măsură astăzi s'o înlătore. Ținînd samă, deci, de împrejurări, ajunge cineva la această părere, la această convingere că, date fiind forțele politice de care România dispune astăzi, dată fiind lipsa unei opinii publice, care nu ne poate încunjura astăzi nici cu criticile, nici cu aprobările ei, și nu poate judeca niciuna din manifestările noastre, ci le lasă pe toate, și pe cele de opoziție, și pe cele de aprobare, să se zbată ușor la suprafață, fără niciun răsunset în sufletul acestui popor, dată fiind, astfel, voința curată de sus, date fiind așteptările de jos, care cer nerăbdător, imediat, ceva, nu ca plată, ci ca act de respect pentru dreptul acelora cari se jertfesc pentru țară (aplause), date fiind aceste lucruri, am primi—și altceva. Dacă Providența ar fi fost mai puțin îndurătoare pentru noi, am primi, o spun hotărît, și mai puțin decît ceia ce forțele politice de ieri oferă acestui popor pentru a satisface setea sa de dreptate și nevoia sa de viață. (Aplause.)

Ni ziceți unii dintre d-voastră de ce nu se pleacă de la principii. — și întrebarea aceasta ar putea-o adresa mai curînd oameni, cari, dacă au un rost în viața publică, au numai rostul unor cugetători, oameni cari, firește, neconținut caută principii, cum o facem noi, profesorii.

Da, noi înainte de toți, am avea dreptul să cerem principii; noi înainte de toți ar trebui să spunem așa, căci logica este o cerință a trecutului nostru întreg, este un obicei al muncii noastre intelectuale, o datorie în studierea științei noastre, un element pe care l-am împrumutat prin contactul nostru cu ceia ce omenirea a avut mai frumos, mai înalt și mai generos în decursul timpurilor.

Noi, dar, trebuia să cerem ca lucrurile cele mari să fie sprijinite pe principii și dezvoltate după o logică perfectă, din care va deriva pe urmă, neapărat, și forma armonică, elegantă, a cărui lipsă o regreta d. Mateiu Cantacuzino cu atîta dreptate.

Dar aceste acușații s'au adus cu sinceritate? Prin practica întregă a cărților în mijlocul cărora am trăit, a isvoarelor care mi-au vorbit, a vieților care mi-au fost destăinuie din ceia ce au scris oamenii de odinioară, în sinceritatea lor de fiecare clipă, pe aceia cari sunt din alte vremuri îi cunosc astfel din tot ce au vorbit, fiindcă pot umbla prin toate hîrțile lor, pe cînd din societatea noastră de astăzi eu cunosc pe oameni numai din lucrurile pe care binevoiesc sau să ni le presinte sau să facă alusie la ele. Da, cînd zic de un om de odinioară că a fost sincer, o zic fiindcă nimic din cugetarea și din gîndirea lui nu mi-a scăpat. Dar ce pot zice de oamenii de astăzi eu, cînd știu că sincerii cei mari ai unei epoce au devenit adese ori, pentru cine a cercetat isvoarele, tocmai cei mai lipsiți de sinceritate, și tocmai aceia cari au fost acușați de lipsă de sinceritate au ieșit luminoși în gîndul lor curat înaintea urmașilor, cari au avut toate mijloacele de a-i judeca?

Lăsînd aceasta însă, voi spane că, pe basa unei lungi experiențe personale, care se poate avea după o grea viață de cercetări a isvoarelor lumii trecute, s'a desfăcut pentru mine o credință, pe care v'o împărtășesc și dumneavoastră.

Onorată Cameră, — nu voi zice: prieteni și adversari; eu nu văd aici decît Romîni cari ne sbumăm cu toții, cari căutăm mijloacele cele mai potrivite ca să ieșim mai bine din grozăvia ce ne-a cuprins pe toți și de aceia vă zic dumneavoastră: Ro-

mîni, prieteni ai cauzei românești, ajutători ai unei opere comune, care trebuie să iasă cît se poate mai deplină din desbaterile noastre—nu se poate să faci o reformă de principii decît pe două căi: Una pe care n'o am și n'am mijlocul de a avea, și alta pe care unii o vor poate și n'o pot, dar cunosc și oameni cari o pot și nu vor s'o iea.

Cea d'intăiu cale este ca o societate întreașă să fie pătrunsă de dreptatea unor anumite revendicații: să nu existe un singur om, care să privească o anumite problemă supt laturea intereselor sale personale, și nu supt laturea dreptății înseși, a caracterului neapărat, sacru al acelei opere.

La 1789 de ce s'au făcut lucrurile acelea mari? Pentru că, de pe urma unei culturi care a străbătut toate păturile, nu era un singur membru al societății franceze care să nu fie de părere, — până la acel nenorocit rege pe care această convingere l-a dus la capătul tragic al vieții sale,—nu era unul care să nu fie convins că vechiul regim a perit și că un nou regim trebuie să se stabilească pe baza unor concepții filosofice, de o logică perfectă.

La noi, cultură răspîndită pretutindeni, călăuzită de aceleași tendințe, înduioșată de aceleași sentimente? Cultura gazetelor de ieri, pline numai de insultele nemernice ale nerușinării străinilor, cu adepții lor din țară? Cultura aceia papagalicească, pe care o răspîndia o școală de forme, din ce în ce mai mult fără nimic din munca aceia creatoare a vieții unui popor? Cultura aceasta să ni fi străbătut inimile? Să facă reforme de principii aceia cari au învățat la Berlin și în orașele Germaniei, ca să rămîină acum să-și facă economia politică și studiile lor de drept constituțional la picioarele Nemților, Bulgarilor, Turcilor și Ungurilor din Bu-

curești? (Aplause.) Aceia, cari, ucenici ai altei culturi, însuflețită în adevăr de un nobil ideal uman, au învățat numai lucruri care nu ating nevoile societății noastre, împrumutînd teorii, principii, dar uitînd puțin cele ce se țin de această ființă națională a noastră, amenințată și nenorocită? Aceia cari au ieșit din liceele și universitățile noastre, dar cari nu erau totdeauna în stare să ceară a doua ediție a cărții celei mai iubite, să întretie un curent de cultură populară? Noi și toți aceia cari sînt în jurul nostru, sîntem oare așa de pătrunși de anume principii, încît este de ajuns să enunțe cineva aceste principii pentru ca toate interesele, cit de scumpe, ale unuia și altuia să cadă la picioarele lor și toată lumea să aclame?

Este aceasta situațiunea sufletească, morală a societății noastre? Nu. Și, cînd o societate nu este adinc pătrunsă, în fiecare din membrii săi, că este ceva mai presus de interesele personale, de interesele de partid, de interesele de clasă, această societate nu e vrednică să facă o reformă de principii. Si astăzi noi nu suntem vrednici să facem această reformă.

Oricît vom discuta, nu ne vom înțelege; cu cît vom discuta mai mult, cu atîta ne vom înțelege mai puțin. Cu atîta urile se vor învierșuna, cu atîta neînțelegerile, fără valoare morală, vor fi mai multe. Lumea care ne încunjoară, care ne așteaptă, care ni-ar impune o hotărîre, pe care trebuie s'o înțelegem, lumea aceia, care poate da și sancțiuni, va cere atunci o sancțiune mai grea decît toate celelalte: sancțiunea împotriva discordiei noastre, a celor puțini, și sancțiunea împotriva uitării, din partea noastră, a lor, a celor mulți. (Aplause.)

Iar, dacă e vorba de calea cealaltă, ea este ușoară. O știu, dar n'o voi. Și vreau să văd omul care ar veni astăzi și ar declara: Sînt capabil, fie și pentru un ideal de dreptate, să mă duc să spun soldaților de pe front, să spun oamenilor cari mor de boli și de foame în sate, să insult astfel mizeria unora, să slăbesc vitejia altora vorbindu-li de mișcările violente prin care o societate este în stare să îndeplinească o operă întregă! Eu nu-mi ieau pe suflet acest lucru. Și, fiindcă s'a vorbit de presa blîndă, iertătoare, ei bine, orice s'ar / zice astăzi, în credința că viitorul va ținea seamă de tot ce s'a mișcat în sufletul meu, nici chiar presa de critică și ațîtare nu vreau să o dau. Nu mă dau în lături înaintea oricărei acușării, înaintea oricărei calomnii contra mea, dar din buzele mele ca și din condeiul meu nu va ieși, cît tremură pămîntul supt bătaia tunului dușman, un singur cuvînt care să crească ura dintre noi. (Aplause.)

Voiu și eu reforma cea mare, și știu bine că ea va fi făcută. Și iată de ce se va face: fiindcă scurtă vedere trebuie să mai aibă omul care crede că o chestiune o poți porni dumneata, din orice interes și cu oricîte restricțiuni ar fi, fără să meargă ea însăși de la sine, chiar și împotriva dumitale care ai încerca s'o oprești în mersul ei fatal. Și reforme totale, depline să nu credeți că aparțin unei singure epoci; sînt chestiuni care rămîn totdeauna deschise în mijlocul unui popor și la care fiecare generație contribuie, măcar prin măsurile acelea care deschid drum liber dezvoltării prin sine a lucrurilor. Acesta e și cazul chestiunii rurale la noi, cu toate consecințele ei electorale, cu toate „reforme” în acest domeniu,

care pot avea o însemnătate, nu legală, ci morală, căci și sincera alegere a Colegiilor restrânse eu o prefer celor mai larg deschise Colegii, al căror rezultat s'ar falsifica.

Știu că este cineva care ni va da alegeri libere. Nu numai acela care are dreptul după Constituție — nimeni nu se gîndește să amestece în aceste discuții autoritatea Lui —, nu numai acela deci care după Constituție are dreptul și are și datoria de a menține sănătatea vieții noastre politice, împiedecînd orice falsificare, ci și altul, omul însuși căruia îi vom fi dat, azi, dreptul de a hotărî asupra soartei noastre. Căci noi vorbim acum în afară de poporul românesc, care ne vede, dar nu ne poate ajuta pe unii, și nu se poate apăra de alții, și care nici nu se poate uita acum prea des la noi.

Este astăzi în România o singură chestiune, — toate celelalte sînt numai ajutătoare pentru dînsa : Chestiunea liberării teritoriului național, chestiunea revanșei noastre biruitoare, a răsbunării în contra acelor cari au umilit un neam nedepins a pleca fruntea înaintea nimănuia. (Aplause prelungite.) Singura chestiune care trebuie imediat rezolvată, prin brațele unite ale noastre și ale fraților de peste hotare, e a dreptului Romînimii de a se impune ca stăpînă în orice colț al pămîntului pe care l-a locuit, l-a fructificat prin munca ei și l-a adăpat cu sudorile și sîngele ei și ale străbunilor. (Aplause.)

Cînd ei, ostașii, vor veni de acolo de unde sînt, vor lua chestiunea aceasta de azi asupra lor. Ce ? Noi sîntem unicii și marii hotărîtori, la cari generațiile viitoare se vor uita cu adînc respect ?

Vor comanda ele statui pentru noi? Vor strica marmura pentru pedestalul picioarelor slabe ale unei generații care nu știu cât este de morală, dar eroică, fără îndoială, nu este?

Ce sîntem noi? Noi sîntem doar crainicul care merge înnainte, de anunță că se apropie Neamul care se pregătește! Întors de la luptă, acesta va veni și va hotărî.

Că va hotărî mai mult sau va hotărî mai puțin, că va hotărî într'o formă sau va hotărî în altă formă, cine știe! Un lucru însă îl știu: că singurele hotărîri pe care nimeni nu le poate ataca și critica, sînt hotărîrile pe care le ia un neam întreg ca să-și deschidă calea lui.

Dacă aș fi în vremuri obișnuite, aș asămăna ce voim și putem face astăzi cu picătura de apă pusă pe buzele rănitului de pe cîmpul de luptă, înnainte de a i se da îngrijirile cele mari la care-și are dreptul. Dar nu vreau să amestec această icoană tristă de cădere a ostașului care a luptat, ci vreau să ridic înnaintea noastră o alta. Vă aduceți aminte cînd, în vechile legende, se lua voinicul în brațe cu dușmanul și, dacă acesta părea mai puternic, pentru a-și înzeci puterile luptătorul se îndrepta către femeia iubită, care se găsia lîngă dînsul, și-i zicea: Strînge-mi brîul ca să-l dobor.

Ce facem azi, e numai fapta iubitoare de a strînge brîul ostașului român, de a-l îmbărbăta cu aceste reforme, până ce, biruitor, el va veni însuși să ne judece pe noi, iar pe dînsul să se înnalțe. (Aplause prelungite.)

Prețul 50 b.